

Nowe stanowisko *Ostericum palustre* (Apiaceae) na Wyżynie Małopolskiej

BARTOSZ PIWOWARSKI i MARCIN BIELECKI

PIWOWARSKI, B. AND BIELECKI, M. 2012. New locality of *Ostericum palustre* (Apiaceae) in the Wyżyna Małopolska upland. *Fragmenta Floristica et Geobotanica Polonica* 19(1): 61–65. Kraków. PL ISSN 1640-629X.

ABSTRACT: The paper presents the new locality of *Ostericum palustre* Besser – a very rare and threatened species in Poland and whole Europe. The species has also been placed under strict protection as well as under the Bern and the Habitats Directive. The new population, were found in wet meadow, belongs to the *Molinio-Arrhenathereta* class, on the borderline between Płaskowyż Jędrzejowski plateau, and Niecka Włoszczowska basin in the Wyżyna Małopolska upland (mid-southern Poland).

KEY WORDS: *Ostericum palustre*, Wyżyna Małopolska upland, Płaskowyż Jędrzejowski plateau, Niecka Włoszczowska basin, rare species.

BARTOSZ PIWOWARSKI, Zakład Taksonomii Roślin, Fitogeografii i Herbarium, Instytut Botaniki Uniwersytet Jagielloński, ul. Kopernika 27, 31-501 Kraków, Polska; e-mail: piwowarskib@gmail.com
MARCIN BIELECKI, Zakład Taksonomii Roślin, Fitogeografii i Herbarium, Instytut Botaniki Uniwersytet Jagielloński, ul. Kopernika 27, 31-501 Kraków, Polska

WSTĘP

Ostericum palustre Besser [= *Angelica palustris* (Besser) Hoffm.], czyli starodub łąkowy z rodziny baldaszkowatych (*Apiaceae*), należy do zachodnioeuroazjatyckiego podelementu (ZAJĄC & ZAJĄC 2009), który swoim zasięgiem obejmuje centralną i zachodnią część Azji oraz centralne partie Europy (MEUSEL i in. 1965). W Polsce starodub łąkowy występuje na kilkuset stanowiskach, zlokalizowanych w pasie rozciągającym się od Lubelszczyzny po Wielkopolskę, przez Podlasie, Mazowsze i Kujawy (ZAJĄC & ZAJĄC 2001; ZAŁUSKI 2004; NOBIS & PIWOWARCZYK 2008).

Na terenie Wyżyny Małopolskiej *Ostericum palustre* ma 2 centra występowania. Pierwsze z nich znajduje się na Przedgórzu Iłżeckim (BRÓZ i in. 2002; NOBIS 2007; NOBIS & PIWOWARCZYK 2008; PIWOWARCZYK 2010), natomiast drugie na szeroko pojętym obszarze Ponidzia (BRÓZ & PODGRÓRSKA 2006; KULA 2010). Gatunek ten jest rośliną charakterystyczną dla wilgotnych łąk z rzędu *Molinietalia* (MATUSZKIEWICZ 2007), które wykształcają się na bardzo żyznych glebach o lekko kwaśnym pH (4–5) (ZARZYCKI i in. 2002).

Ostericum palustre jest gatunkiem niezwykle rzadkim w całej Europie, o czym świadczy objęcie go Konwencją Berneńską i obecność w załączniku II i IV Dyrektywy Siedliskowej z 1992 r. (kod 1617). Ponadto zamieszczony jest na krajowej „czerwonej liście” roślin, gdzie uznano go za gatunek wymierający – kat. E (ZARZYCKI & SZELAĞ 2006) oraz w polskiej „czerwonej księdze”, za gatunek zagrożony wymarciem – kat. EN (CZARNA & ZAŁUSKI 2001), podobnie jak na regionalnej liście Wyżyny Małopolskiej (BRÓZ & PRZEMYSKI 2009). Zgodnie z ROZPORZĄDZENIEM z 2004 r. starodub łąkowy objęty jest ścisłą ochroną gatunkową.

NOWE STANOWISKO

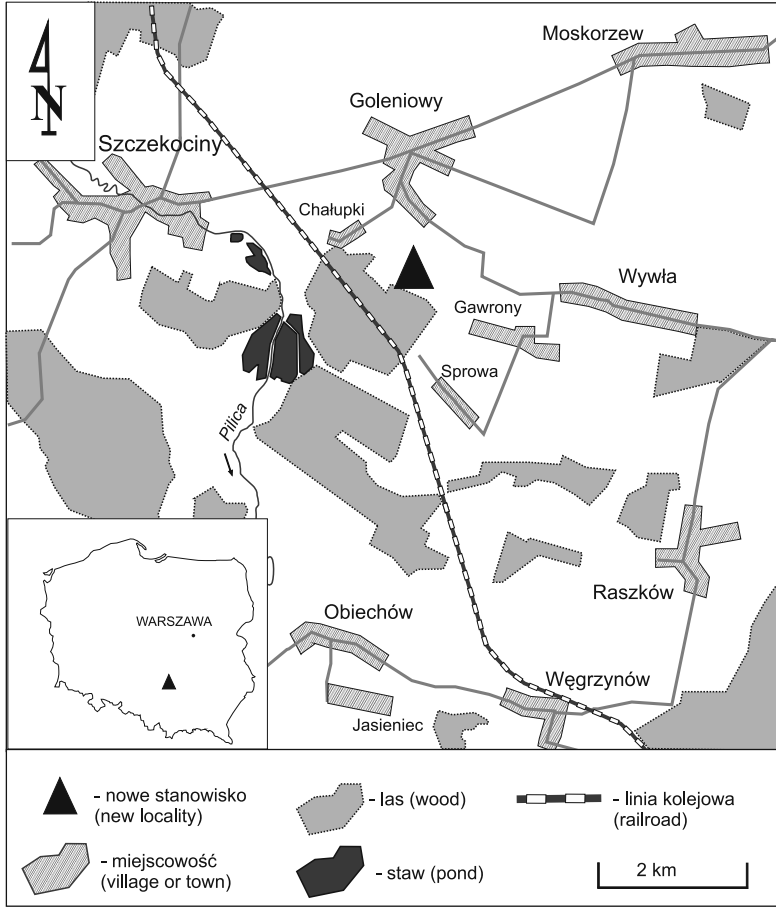
Nowe stanowisko *Ostericum palustre* odnaleziono podczas florystycznych badań terenowych, prowadzonych na Płaskowyżu Jędrzejowskim (Niecka Nidziańska) w 2009 r. Stanowisko to znajduje się w bezpośrednim sąsiedztwie doliny Pilicy, pomiędzy miejscowościami Chałupki i Gawrony (ok. 1 km na S od Goleniowa i 3 km na E od Szczekocin) (Ryc. 1). Oddalone jest ono około 60 km od stanowisk w okolicach Pińczowa oraz około 120 km od stanowisk na Przedgórzu Hłeckim. Teren, na którym został znaleziony starodub łąkowy, znajduje się na granicy dwóch mezoregionów: Płaskowyżu Jędrzejowskiego i Niecki Włoszczowskiej (KONDRACKI 2002). Zgodnie z założeniami metodycznymi ATPOL (ZAJĄC 1978) nowe stanowisko znajduje się w dwóch kwadratach (2,5 × 2,5 km) **DF 0910** i **DF 0911**, które pod względem ekologicznym należy potraktować jako jedno.

Starodub łąkowy zajmuje tutaj bardzo wilgotne, a nawet zabagnione łąki z rzędu *Molinietalia*, z klasy *Molinio-Arrhenatheretea*, często stale podtopione. Na takie fitocenozy wkraczają gatunki z klasy *Phragmitetea*, głównie z rzędu wysokich turzyc *Magnocaricion*. Mają one strukturę kępkową, gdzie pomiędzy kępkami turzyc (dolinki) często stagnuje woda. Pełniejsza charakterystyka fitocenotyczna znajduje się w zdjęciu 1 i 2 poniżej.

Zdj. 1. Data: 8.08.2010r. Łąki pomiędzy Gawronami a Chałupkami (ATPOL DF0910, 11); dł./szer. geogr.: 50°37'0"N/19°52'43"E. Mokra ziołorośla otoczone kępami wierzb (głównie *Salix cinerea*), struktura kępkowa (kępy *Carex appropinquata*), dolinki zalane wodą na ok. 15 cm wys. Wokół skoszone łąki. Pokrycie warstwy: C – 100%. Pow. zdjęcia 400 m².

C: **Ch.O. *Molinietalia*, Ch.Cl. *Molinio-Arrhenatheretea*:** *Cirsium oleraceum* 2, *Ostericum palustre* 2, *Equisetum palustre* 1, *Angelica sylvestris* +, *Caltha palustris* +, *Cirsium palustre* +, *Deschampsia caespitosa* +, *Galium uliginosum* +, *Lysimachia vulgaris* +, *Lythrum salicaria* +, *Myosotis palustris* +, *Ranunculus acris* +, *Valeriana officinalis* +. **Ch.All. *Magnocaricion*, Ch.Cl. *Phragmitetea australis*:** *Carex appropinquata* 2, *Phalaris arundinacea* 1, *Carex acutiformis* +, *C. gracilis* +, *Galium palustre* +, *Lysimachia thyrsoflora* +, *Ranunculus lingua* +, *Scutellaria galericulata* +, *Typha latifolia* +. **Inne (Others):** *Eupatorium cannabinum* 3, *Calamagrostis epigejos* 1, *Urtica dioica* 1, *Cirsium arvense* +, *Epilobium ciliatum* +, *Equisetum fluviatile* +, *Galium aparine* +, *Lycopus europaeus* +, *Myosoton aquaticum* +, *Scrophularia nodosa* +, *Solanum dulcamara* +, *Stellaria palustris* +.

Zdj. 2. Data: 8.08.2010r. Łąki pomiędzy Gawronami a Chałupkami (ATPOL DF0910, 11); dł./szer. geogr.: 50°36'56"N/19°53'0"E. Mokra ziołorośla blisko rowu z wodą, struktura kępkowa j.w., nieco niższy poziom wody w dolinkach niż w zdjęciu poprzednim; w pobliżu kępy wierzb. Pokrycie warstwy: C – 100%. Pow. zdjęcia 50 m². **C:** **Ch.O. *Molinietalia*, Ch.Cl. *Molinio-Arrhenatheretea*:** *Cirsium oleraceum* 1, *Geranium palustre* 1, *Lythrum salicaria* 1, *Ostericum palustre* 1, *Angelica sylvestris* +, *Arrhenatherum*

Ryc. 1. Nowe stanowisko *Ostericum palustre* Besser na Wyżynie Małopolskiej (pogranicze Płaskowyżu Jędrzejowskiego i Niecki Włoszczowskiej)

Fig. 1. New locality *Ostericum palustre* Besser on the Wyżyna Małopolska upland (on the borderline between Płaskowyż Jędrzejowski plateau and Niecka Włoszczowska basin)

elatius +, *Caltha palustris* +, *Deschampsia caespitosa* +, *Equisetum palustre* +, *Galium uliginosum* +, *Lychnis flos-cuculi* +, *Lysimachia vulgaris* +, *Myosotis palustris* +, *Selinum carvifolia* +. **Ch.All. Magnocaricion**, **Ch.Cl. Phragmitetea australis**: *Carex appropinquata* 4, *Typha latifolia* 1, *Galium palustre* +, *Phalaris arundinacea* +, *Ranunculus lingua* +, *Rumex hydrolapathum* +. **Inne (Others)**: *Urtica dioica* 3, *Eupatorium cannabinum* 1, *Comarum palustre* +, *Cuscuta europaea* +, *Epilobium hirsutum* +, *Equisetum fluviatile* +, *Galeopsis bifida* +, *Galium aparine* +, *Lemna minor* +, *Lemna trisulca* +, *Lycopus europaeus* +, *Myosoton aquaticum* +, *Pimpinella saxifraga* +, *Potentilla erecta* +, *Stellaria palustris* +.

W obu zdjęciach dominują gatunki z rzędu *Molinietalia*. Z uwagi na dużą liczbę gatunków z innych grup syntaksonomicznych trudno zakwalifikować to zbiorowisko do konkretnego zespołu, a nawet związku.

Wysoki udział gatunków z klasy *Phragmitetea australis* i *Artemisietea vulgaris* (np. *Eupatorium cannabinum*, *Urtica dioica*) w obu płatach może świadczyć o nieustabilizowanym składzie gatunkowym i strukturze zbiorowisk ze starodubem łąkowym. Jest to

najprawdopodobniej wpływ stosunkowo niedawnych zmian w gospodarowaniu na tych łąkach, polegających na ograniczeniu powierzchni użytkowej łąk i zaprzestania intensywnej melioracji.

Ostericum palustre przywiązany jest do mokrych ziołorośli z dużym udziałem gatunków szuwarów wielkoturzycowych *Magnocaricion*. Na bardzo podobnych siedliskach podawali go FIJAŁKOWSKI & CHOJNACKA-FIJAŁKOWSKA (1982) oraz BRÓZ i in. (2002). Rośnie również na wciąż użytkowanych i znacznie suchszych przyległych łąkach wielokośnych, jednakże tutaj częstość jego występowania jest znacznie niższa i zwykle ogranicza się do pojedynczych okazów. Podsumowując, na całej powierzchni badanych łąk (także poza płacami zdjęć fitosocjologicznych) szacuje się obecność ponad 2000 osobników.

W chwili obecnej, opisywana populacja *Ostericum palustre* wydaje się mało zagrożona. Jednak stale utrzymujący się wysoki poziom wód gruntowych może spowodować przekształcenie się tych fitocenoz w typowe szuwały turzycowe. W dalszej perspektywie czasowej postępować będzie sukcesja drzew i krzewów, głównie zarośli wierzbowych (*Salix cinerea*), obecnie otaczających płaty zbiorowisk ze starodubem łąkowym.

Aby zachować stanowisko *Ostericum palustre*, gatunku chronionego prawem europejskim, należy utrzymywać na łąkach użytkowanie ekstensywne, polegające na corocznym (lub co 2 lata) późnym koszeniu (ZAŁUSKI 2004). Pozwoli to, w pewnym stopniu, zabezpieczyć populację tego cennego gatunku.

Podziękowania. Autorzy pragną podziękować Panu prof. dr hab. Adamowi Zającowi za uwagi udzielone podczas przygotowywania tego tekstu.

LITERATURA

- BRÓZ E. & PODGÓRSKA M. 2006. Starodub łąkowy *Ostericum palustre* Besser na Wyżynie Małopolskiej. – *Chrońmy Przyr. Ojcz.* **62**(3): 3–12.
- BRÓZ E. & PRZEMYSKI A. 2009. The red list of vascular plants in the Wyżyna Małopolska Upland (S Poland). – W: Z. MIREK & A. NIKEL (red.), *Rare, relict and endangered plants and fungi in Poland*, s. 123–136. W. Szafer Institute of Botany, Polish Academy of Sciences, Kraków.
- BRÓZ E., NOBIS M. & PIWOWARCZYK R. 2002. Nowe stanowisko *Ostericum palustre* (*Umbelliferae*) na Przedgórzu Hżeckim (Wyżyna Małopolska). – *Fragm. Florist. Geobot. Polon.* **9**: 379–380.
- CZARNA A. & ZAŁUSKI T. 2001. *Angelica palustris* (Besser) Hoffm. Starodub łąkowy. – W: R. KAŻMIERCZAKOWA & K. ZARZYCKI (red.), *Polska czerwona księga roślin. Paprotniki i rośliny kwiatowe*, s. 277–279. Instytut Botaniki im. W. Szafera, Instytut Ochrony Przyrody, Polska Akademia Nauk, Kraków.
- FIJAŁKOWSKI D. & CHOJNACKA-FIJAŁKOWSKA E. 1982. Stosunki fitosocjologiczne i florystyczne projektowanego rezerwatu torfowiskowego Wieprzec pod Zamościem. – *Ann. Univ. M. Curie-Skłodowska, Sec. C*, **37**: 255–269.
- KONDRACKI J. 2002. *Geografia regionalna Polski*. s. 441. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- KULA A. 2010. Stan i perspektywy zachowania *Ostericum palustre* na terenie Wyżyny Małopolskiej. s. 101. Mskr. pracy magisterskiej, Zakład Botaniki Uniwersytetu Jana Kochanowskiego, Kielce.
- MATUSZKIEWICZ W. 2007. *Przewodnik do oznaczania zbiorowisk roślinnych Polski*. s. 537. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.

- MEUSEL H., JÄGER E. & WEINERT E. 1965. Vergleichende Chorologie der Zentraleuropäischen Flora. **1**. Karten. G. Fischer, Jena.
- MIREK Z., PIĘKOŚ-MIRKOWA H., ZAJĄC A. & ZAJĄC M. 2002. Flowering Plants and pteridophytes of Poland – a checklist. – W: Z. MIREK (red.), Biodiversity of Poland **1**, s. 442. W. Szafer Institute of Botany, Polish Academy of Sciences, Kraków.
- NOBIS M. 2007. Rośliny naczyniowe zachodniej części Przedgórze Hżeckiego (Wyżyna Małopolska). – Prace Bot. **40**: 1–458.
- NOBIS M. & PIWOWARCZYK R. 2008. The distribution, habitat preferences and size of population of *Ostericum palustre* Besser on the south-western limit of its occurrence in Poland. – Nat. Conserv. **65**: 43–49.
- PIWOWARCZYK R. 2010. Rośliny naczyniowe wschodniej części Przedgórze Hżeckiego (Wyżyna Małopolska). – Prace Bot. **43**: 1–344.
- ROZPORZĄDZENIE Ministra Środowiska z dnia 9 lipca 2004 r. w sprawie gatunków dziko występujących roślin objętych ochroną. Dziennik Ustaw Nr 168 (2004), poz. 1764.
- ZAJĄC A. 1978. Założenia metodyczne „Atlasu rozmieszczenia roślin naczyniowych w Polsce”. – Wiad. Bot. **22**(3): 145–155.
- ZAJĄC A. & ZAJĄC M. (red.) 2001. Atlas rozmieszczenia roślin naczyniowych w Polsce. s. xii + 714. Nakładem Pracowni Chorologii Komputerowej Instytutu Botaniki Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- ZAJĄC M. & ZAJĄC A. 2009. Elementy geograficzne rodzimej flory Polski. s. 94. Nakładem Pracowni Chorologii Komputerowej Instytutu Botaniki Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- ZALUSKI T. 2004. *Ostericum palustre* Besser, Starodub łąkowy. – W: B. SUDNIK-WOJCIECHOWSKA & H. WERBLAN-JAKUBIEC (red.), Gatunki roślin. Poradnik ochrony siedlisk i gatunków Natura 2000 – podręcznik metodyczny. Tom **9**, s. 160–163. Ministerstwo Środowiska, Warszawa.
- ZARZYCKI K. & SZELAĞ Z. 2006. Red list of the vascular plants in Poland. – W: Z. MIREK, K. ZARZYCKI, W. WOJEWODA & Z. SZELAĞ (red.), Red list of plants and fungi in Poland, s. 9–20. W. Szafer Institute of Botany, Polish Academy of Sciences, Kraków.
- ZARZYCKI K., TRZCIŃSKA-TACIK H., RÓŻAŃSKI W., SZELAĞ Z., WOLEK J. & KORZENIAK U. 2002. Ecological indicator values of vascular plants of Poland. – W: Z. MIREK (red.), Biodiversity of Poland **2**, s. 183. W. Szafer Institute of Botany, Polish Academy of Sciences, Kraków.

SUMMARY

Ostericum palustre Besser – very rare and threatened species in whole Europe has got many localities in Poland, mainly in the Wyżyna Lubelska upland, Mazowsze, Kujawy and Wielkopolska regions. The new locality has been found in the Wyżyna Małopolska upland, 3 km (SE from Szczekociny, between Chałupki and Gawrony village) on the borderline between Płaskowyż Jędrzejowski plateau, and Niecka Włoszczowska basin (ATPOL square DF 09). *O. palustre* occurs there in the wet meadows belonging to the *Molinietalia* order.

Przyjęto do druku: 14.02.2012 r.